

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Komentarz do bibliografii przekładów literatury polskiej w Chorwacji w 2014 roku

Author: Tea Rogić-Musa ; przeł. Katarzyna Majdzik

Citation style: Rogić-Musa Tea; przeł. Majdzik Katarzyna. (2015).
Komentarz do bibliografii przekładów literatury polskiej w Chorwacji w 2014 roku. "Przekłady Literatur Słowiańskich" (T. 6, cz. 2 (2015), s. 71-78).

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Komentarz do bibliografii przekładów literatury polskiej w Chorwacji w 2014 roku

Tea Rogić Musa

Zakład Leksykograficzny Miroslava Krležy w Zagrzebiu, tea.rogic@izmk.hr

Data zgłoszenia: 23.03.2015 r. — Data recenzji i akceptacji: 18.05.2015 r.

Abstract: The paper deals with professional translations of Polish literature into Croatian language, published in Croatia in 2014, based on bibliographic access to translation issues. Concise and informative comments of each publication, its literary profile, its translator and publisher, as well as the summary, refer to the perception of Polish literature and the nature of cultural exchange that is achieved thanks to the translations.

Key words: Polish literature; Croatian translations; Bibliography of translation 2014.

Słowo wstępne

W 2014 r. w Chorwacji wydano drukiem w przekładzie z języka polskiego dziewięć książek autorskich, w tym dzieł literackich i szkiców kulturoznawczych, a na łamach chorwackich czasopism przekłady literatury polskiej ukazywały się ponad 20-krotnie. W niniejszym szkicu podejmę próbę odpowiedzi na najważniejsze pytania, jakie nasuwają się w związku ze wspomnianymi publikacjami, prezentując swoje stanowisko wobec zapośredniczonych w przekładzie aktualnych relacji dwóch wspólnot i dwóch kultur. Krótko mówiąc, interesujące mnie kwestie można by sprowadzić do następujących pytań: Co charakteryzuje literaturę polską przekładaną na język chorwacki ze względu na jej wartość estetyczną, reprezentatywność, czas powstania, tematykę, poetykę oraz przynależność do określonego paradygmatu literackiego? Kim są jej tłumacze (studenci, literaturoznawcy, pisarze)? Kim są wydawcy i w jakiego rodzaju czasopismach publikowane są przekłady literatury polskiej, co charakteryzuje ich profil nauko-

wy i jaką cieszą się renomą? Jaki obraz literatury polskiej stworzyli jej tłumacze poprzez swoje wybory?

Konsekwencje aktu przekładu dla dzieła literackiego, jakie wskazuje teoria translacji, są tak złożone i różnorodne, że niemal niesprowadzalne do listy kilku prostszych zasad (a taki w gruncie rzeczy był mój zamysł) użytecznych w opisie bibliografii najnowszych przekładów, sporządzonym nie tyle z punktu widzenia naukowej refleksji traduktologicznej, ile z perspektywy recepcji dzieła literackiego. Dlatego też zamiast rozwodzić się nad problemem nieprzekładalności, szczególnie tekstów poetyckich, skoncentruję się na kwestii kulturowych korzyści, jakie daje przekład. Nie będę się więc zajmować problemem językowej nieprzekładalności, podejmę natomiast kwestię ewentualnej nieprzekładalności kulturowej. Od tej ostatniej zależy w najwyższej mierze efekt wymiany, która dokonuje się w przekładzie. Wypada zatem zapytać: W jakim stopniu zbieżne są kultura źródłowa/prymarna (polska) i docelowa/sekundarna (chorwacka)? Skoro zaś mowa o kulturach geograficznie bliskich, tłumaczenie zdaje się nieuchronnym krokiem ku ich wzajemnemu zrozumieniu. W nieco dłuższej perspektywie czasowej staje się zaś przekład cennym dokumentem historii literatury, w nim odzwierciedlone są literackie fascynacje i kulturowe potrzeby obu wspólnot.

1. Przekłady literatury polskiej w Chorwacji: wartość estetyczna, reprezentatywność, tematyka

Wśród wydań książkowych zaliczanych do literatury *sensu stricto* odnajdziemy pięć publikacji: *Autobiografię pośmiertną* Witolda Gombrowicza, *Traktat o luskaniu fasoli* Wiesława Myśliwskiego, *Pensjonat* Piotra Pazińskiego, *Ludzka rzecz* Pawła Potoryczyna oraz tomik wierszy Juliana Tuwima pt. *Cuda i dziwy*. Książki te wymagają osobnego omówienia, tymczasem więc wyliczę publikacje zaliczane ze względu na tematykę i styl do publicystyki. Mam na myśli cztery dzieła. Pierwsze z nich to (1) *O Bogu i człowieku* — rozmowa Zygmunta Baumana z teologiem Stanisławem Obirkim, pomyślana jako wymiana poglądów dwóch wybitnych intelektualistów o odmiennych światopoglądach i zawodowych biografiach. Ze względu na ich ideologiczną antynomiczność książka porusza wiele wciąż aktualnych problemów dotyczących miejsca człowieka we współczesnym świecie, ukazując rozdarcie między ateistyczną rezygnacją a pobożną gorliwością. Jest więc cenną pozycją mającą służyć kształtowaniu postaw tolerancji między tymi dwoma, często radykalnie przeciwstawnymi, stanowiskami.

Książka (2) *Czterdzieści siedem lat życia* Władysława Kluza przedstawia biografię o. Maksymiliana Kolbego, ukazaną paralelnie do historii życia Rudolfa Hössa, komendanta obozu Auschwitz-Birkenau, w którym w 1941 r. zginął

Maksymilian Kolbe. Pozycja ta wykracza w swych intencjach poza motywację czysto faktograficzną i biograficzną, mierząc się w istocie z ważkim tematem, jakim jest poszukiwanie przełomowych momentów w życiu młodego człowieka, które warunkują jego późniejsze, dorosłe wybory. I tak oto dwóch młodych ludzi przemierza na pierwszy rzut oka podobną ścieżkę losu i historii, która prowadzi ich w to samo przerażające miejsce, jednego jako ofiarę, drugiego jako jego kata. Choć książka oparta została na faktach i danych historiograficznych, jest bez wątpienia przeznaczona przede wszystkim dla czytelników piśmiennictwa religijnego, którzy uczynili swoim patronem św. Maksymiliana Kolbego.

(3) *W poszukiwaniu Bożych przewodników* Augustyna Pelanowskiego jest podręcznikiem dla duchowieństwa, napisanym przez autora cieszącego się dużym szacunkiem duchownych katolickich w całej Europie.

W poczet publikacji o charakterze publicystycznym należałoby także zaliczyć (4) autobiografię Andrzeja Wajdy, która po raz pierwszy została wydana w Polsce w 2000 r. Książka ta daje wgląd w osobistą i zawodową drogę znanego w świecie polskiego reżysera, opowiadając przy okazji o dzisiejszym stanie europejskiej i światowej kinematografii, a także o wewnętrznych procesach poprzedzających powstanie jego ostatnich filmów. Ponieważ filmy Wajdy cieszą się w Chorwacji dużym zainteresowaniem, chęć poznania drogi życiowej reżysera, która musiała mieć znaczący wpływ na jego twórczość, gwarantuje szerokie grono czytelników tej autobiografii.

Wśród przekładów literackich szczególne miejsce zajmuje *Traktat o łuska-niu fasoli* Wiesława Myśliwskiego. Z dwóch powodów: Myśliwski jest autorem światowej rangi, a przetłumaczona na język chorwacki powieść zdobyła wśród publiczności sławę wraz z Nagrodą Literacką Nike. Jako wymagające dzieło podbudowane refleksją metafizyczną stanowi cenną pozycję na naszym rynku książki tłumaczonej, dając chorwackiemu odbiorcy idealną możliwość zapoznania się z tym, co w ostatnim dziesięcioleciu w dziedzinie prozy (szczególnie powieści) ceni się w Polsce najwyżej.

Książka *Pensjonat* Piotra Pazińskiego, nagradzana powieść autorstwa relatywnie młodego autora, wydana po raz pierwszy w 2009 r., daje okazję do dalszego zapoznawania się z najnowszą polską prozą. Powieść o inklinacjach historiograficznych z narracją odwołującą się do poetyki pamięci opowiada historię „zwykłych ludzi”, rekonstruuje detale z życia ginącej wspólnoty i przemijanie jej wartości symbolicznych.

Autobiografia pośmiertna Witolda Gombrowicza stanowi kompilację różnych tekstów autora, ustrukturyzowanych tak, że tworzą swego rodzaju *résumé* wypełnionej kontrowersjami biografii jednego z największych polskich pisarzy XX w.

Julian Tuwim, poeta z panteonu twórców polskiej literatury pierwszej połowy XX w., jeszcze za życia był także uznanym autorem literatury dla najmłodszych czytelników. Tomik pt. *Cuda i dziwy* przyczynia się do upowszechnienia również tej części jego dzieła, która dotąd w Chorwacji była raczej słabo znana.

Wśród przekładów publikowanych na łamach chorwackich czasopism przeważa poezja: wiersze Moniki Milewskiej (w Chorwacji lepiej znanej na polu antropologii), dobrze u nas znanej Łucji Danielewskiej (która przysłużyła się popularyzacji w Polsce twórczości licznych poetów chorwackich) oraz utwory największych polskich poetów, nieustannie budzących zainteresowanie czytelników i tłumaczy, jak Miłosz, Herbert, Różewicz (w związku z odejściem Tadeusza Różewicza w 2014 r. w sposób zupełnie naturalny pojawiła się potrzeba przypomnienia chorwackim czytelnikom jego twórczości). Jeśli chodzi o fragmenty polskiej prozy, to warto zwrócić uwagę przede wszystkim na dotąd nieznanne opowiadania Brunona Schulza, których pierwodruk ukazał się tuż przed śmiercią pisarza. Dopełniają one obrazu twórczości jednego z największych polskich literatów pierwszej połowy XX w. W tłumaczeniu pojawiają się dzieła kanonicznych autorów polskiej literatury współczesnej: Henryka Bardijewskiego, Jarosława Iwaszkiewicza, Włodzimierza Odojewskiego. Z korpusu reprezentatywnej literatury w pewnym sensie wyłamuje się poezja Karola Wojtyły i wspomnieniowa proza Danuty Wałęsy, które zaciekać mogą także czytelników niezaznajomionych z polską literaturą ze względu na rozpoznawalne w skali globalnej i znane z działalności publicznej postaci. Jeśli zaś chodzi o dramat, to przekłada się tradycyjnie najprzedniejsze nazwiska polskiego teatru i teatrologii drugiej połowy XX w., a więc Tadeusza Kantora i Jerzego Grotowskiego, których biografie i twórcza spuścizna, uznane od lat 90. za swoiste *loci communis* polskiego modernizmu, wciąż są aktualne i odradzają się we wszystkich poetykach teatralnych, szczególnie zaś tych średniowiecznej proveniencji. Ciekawym wyborem tłumaczeniowym jest dramat Andrzeja Stasiuka, autora średniego pokolenia, stosunkowo często przekładanego na język chorwacki, który w pierwszej dekadzie XXI w. zyskał w Chorwacji status jednego z najpoczytniejszych obcych pisarzy przede wszystkim dzięki przekładowi jego (przyznać należy — zróżnicowanej gatunkowo) prozy.

Wśród tłumaczeń opublikowanych w czasopismach największą uwagę (rzecz jasna poza Schulzem) przyciąga przekład dramatu Stanisława Ignacego Witkiewicza, paradygmatycznego twórcy polskiego dramatu XX w. W dodatku mowa tu o jednym z jego najważniejszych dzieł (*Matka*).

Przekłady z literatury polskiej również dzisiaj podlegają określonym wyobrażeniom „polskości” obecnym w literaturze i kulturze: oprócz twórczości religijnej i autobiograficznej — które za sprawą przekładu zyskują na sile oddziaływania — tłumacze chętnie sięgają po dzieła współczesne, tematycznie związane z problematyką polskiej tożsamości, np. opowiadające o drugiej wojnie światowej, wojennym i powojennym losie polskich Żydów, o polskiej codzienności, w której współczesność głęboko wikła się w historię i pamięć historyczną. W tym sensie „reprezentatywność” wyborów z literatury polskiej jest aż nazbyt oczywista, jej celem zdaje się utwierdzanie chorwackiego czytelnika (niepolonisty) w jego dotychczasowych wyobrażeniach o Polsce (np. silne wpływy Kościoła katolickiego i jego działalność wydawnicza, „nowohistoryczna” powieść). Kanoniczne nazwi-

ską polskiej literatury, które za sprawą swojej popularności w oczach chorwackiej publiczności literackiej wykraczają poza kontekst ściśle polski, są przekładane przez zawodowych tłumaczy języka polskiego lub polonistów z wykształcenia. Przekłady te różnią się zatem bardzo pod względem jakości i celu od tłumaczeń tekstów o charakterze publicystycznym (najbardziej jaskrawym przykładem tej tezy jest autobiografia Wajdy, po którą sięgają filmoznawcy i miłośnicy kina, abstrahując od jakichkolwiek polskich kontekstów).

Chociaż autorami najważniejszych tłumaczonych pozycji nie są twórcy najmłodszy, to przekłada się najczęściej literaturę współczesną, modernistyczną *sensu largo*, wyłącznie dwudziestowieczną.

2. Tłumacze

Tłumaczami literatury polskiej w Chorwacji są wybitne postaci translatoryki, kierujące się zasadą profesjonalizmu, jeśli chodzi o wybór tekstów i ich późniejszą promocję. Można odnieść wrażenie, że chorwacka „scena translatoryczna” jest pokawałkowana, obowiązuje na niej jasny podział kompetencji, a wraz z nimi — autorów i tytułów (tłumacze zaś cieszą się uznaniem jako znawcy polskiej kultury i języka). Warto choćby wspomnieć o przekładach Dalibora Blažiny, najwybitniejszego chorwackiego polonisty, znawcy literatury polskiej. Jego wybory translatoryczne idą w parze z potrzebami środowiska polonistycznego i jako takie przeznaczone są w pierwszym rzędzie właśnie dla czytelnika naukowo zainteresowanego tą literaturą, którą bada i której konteksty historyczno-literackie są mu już znane. Poza zawodowymi tłumaczami i doświadczonymi polonistami, przekładają także studenci polonistyki, publikujący na łamach czasopisma studentów zachodniej sławistyki (i to Grotowskiego, co świadczy o jego wciąż kultowym statusie wśród polonofilów).

3. Wydawcy

Wydawcy i profil przekładanej pozycji zdają się z sobą w pewien sposób sprzężeni: mowa tu o większych oficynach wydawniczych, które systematycznie drukują zagraniczną publicystykę (np. wydawnictwo „Ljevak” opublikowało *O Bogu i człowieku*, a „Srednja Europa” — *Kino i resztę świata*) i beletrystykę (wydawnictwa „Fraktura”, „Disput”) oraz o prawnych osobach, dla których aktywność wydawnicza jest częścią działalności publicznej („Hrvatska provincija

sv. Jeronima”). Nowszą i najnowszą literaturę piękną, twórczość młodych autorów oraz książki dla dzieci publikują także mniejsi wydawcy („Edicije Božičević”, „Ibis grafika”).

Jeśli chodzi o periodyki, na łamach których publikowane są przekłady literatury polskiej, to warto wymienić „Forum”, od wielu lat cieszące się znakomitą reputacją jako czasopismo o profilu filologiczno-naukowym. Ponadto warto zwrócić uwagę na „Europski glasnik”, który nie należy do czasopism naukowych, lecz mimo to cieszy się sławą pisma opiniotwórczego w dziedzinie literatury, sztuki i filozofii. Biorąc pod uwagę, że periodyk ten drukowany jest w formie „książkowej” i ukazywały się w nim już wielokrotnie przekłady całych dzieł światowej literatury, jest wprost idealnym miejscem dla przekładów tekstów bardziej wymagających i większych objętościowo.

Przekłady utworów Kantora, Grotowskiego i Witkiewicza drukowane są w czasopismach specjalistycznych z dziedziny teatru i teatrologii, a część polskiej twórczości poetyckiej ukazuje się w dodatkach kulturalnych do chorwackich tygodników („Hrvatsko slovo”, „Vijenac”).

4. Wpływ wyborów translatorskich na wyobrażenie o polskiej literaturze

Tłumacze przez swoje wybory utwierdzili już i tak dość dobrze zakorzenione wyobrażenia chorwackich czytelników o polskiej literaturze. O ile przekłady literatury chorwackiej od początku lat 90. minionego wieku obejmują głównie dzieła tematycznie związane z napięciami wokół problemów najnowszej historii, odpowiedzialności i tożsamości narodowej oraz przekłady „prozy rzeczywistościowej” (tzw. *stvarnosna proza*, zwana czasem „prozą krytycznego mimetyzmu”), poruszającej tematykę życia miejskiego, o tyle polska literatura — choć swoją rozległą tematyką, wielością form, jakością oraz o wiele szerszym, globalnym wpływem przekracza ramy problematyki narodowej — w wyborze chorwackich tłumaczy nie wykracza poza wypróbowany wcześniej gust. Zatem najnowsze przekłady w zasadzie moglibyśmy pogrupować następująco: twórczość podejmująca (1) tematykę religijną, (2) problem traumy wojennej (i jej dalekosiężnych społecznych i tożsamościowych reperkusji), (3) transformacji oraz (4) poezja i krótkie formy prozatorskie kanonicznych autorów. Najczęściej tłumaczy się dzieła pisarzy, którzy w danej dziedzinie twórczości zyskali status swoistych fundatorów (jak ma to miejsce w dziedzinie teatru i dramatu), oraz „wielkich nazwisk”, które od dawna reprezentują literaturę polską w zagranicznym (światowym) obiegu kulturowym.

Wnioski

Regularne, coroczne zestawienie bibliograficzne przekładów literackich to warunek wstępny późniejszej odpowiedzialnej refleksji nad związkami literackimi dwóch środowisk i kultur oraz miarodajne odbicie momentu historycznego i społecznego, bez znajomości którego nie może być mowy o długofalowym rozwoju wiedzy historyczno-literackiej.

Objaśnienie (a więc tłumaczenie) wymiany kulturowej zapośredniczonej przez akt przekładu wymaga znajomości wielu złożonych „dwujęzycznych” uwarunkowań i wartości obu kultur, a w każdym razie dobrej orientacji w kodach komunikacyjnych właściwych każdej z nich i doświadczenia w dziedzinie przekładu. Ostatecznie okazuje się, że komentarz z konieczności upraszcza problematykę recepcji, ponieważ opiera się na założeniu o przeniesieniu z kultury źródłowej do docelowej zamkniętego całościowego przekazu (co przecież nie jest możliwe ze względu na ruchomy charakter znaczenia przetłumaczonego dzieła) oraz na przekonaniu o możliwości odniesienia „sukcesu komunikacyjnego” (jedynie na podstawie przesłanki, że dany przekład w ogóle powstał). Tymczasem już sam wybór przekładanego tekstu jest ze strony tłumacza aktem interpretacji kultury i języka źródłowego; choćby owa interpretacja była niedoskonała i wiecznie otwarta. Kultura docelowa nie rozwodzi się nad kompetencją tłumacza ani nad jego wyborami, które uznawane są za społecznie i jednostkowo umocowaną, wariantywną selekcję, będącą częścią łańcucha znaczeń składających się na obraz kultury prymarnej widziany oczyma kultury sekundarnej. W takim niedokończonym procesie wymiany niedoskonałość wyboru i interpretacji nie stanowi przeszkody dla przekładu, przeciwnie — jest bodźcem dla nowych odczytań i kolejnych prób translatorskich. Złożoność pojęcia wymiany translatorskiej nie wzbrania nam wszakże formułować pewnych stwierdzeń dotyczących możliwości odczytań i interpretacji, jakie umożliwiają nam najnowsze przekłady. Stronniczość i fragmentaryczność są wszakże nieuniknionymi pragmatycznymi cechami tego rodzaju refleksji, u podstaw których leży raczej bólączki doświadczeń teoretyczno-literackich niż praktyka przekładowa. Celem niniejszego szkicu było podkreślenie interkulturowego potencjału każdego nowego przekładu, który przysługuje się zmianom we wzajemnym (po)rozumieniu. W świetle przedstawionych tu założeń już samo „zdarzenie” przekładu w kulturze docelowej pełni funkcję taką samą, jak nowe, oryginalne dzieło.

Literatura

- Škiljan D.: *Sloboda jezika*. „Sol” 7(1988) 2/3, s. 69—78.
Prožimanje kultura i jezika [zbornik]. Zagreb, HDPL, 1991.
Kravar Z.: *Izvorni i prijevodni stih*. »Književna smotra« 26(1994) 91, s. 98—123.
Užarević J.: *Prema teoriji pjesničkog prevođenja*. »Književna smotra« 26(1994) 91, s. 90—97.
Prevođenje: suvremena strujanja i tendencije [zbornik]. Zagreb, HDPL, 1995.
Prunč E.: *Posljedice prevođenja*. Zagreb, Naklada Pavičić, 1996.
Premur K.: *Teorija prevođenja*. Dubrava—Ljubljana, Planprint, 1998.
Bonačić M.: *Tekst, diskurs, prijevod: o poetici prevođenja*. Split, Književni krug, 1999.
Ljubičić M.: *Studije o prevođenju*. Zagreb, Zavod za lingvistiku FF, 2000.
Prevođenje kultura [zbornik]. Zagreb 2005.
Hrvatska književnost XX. stoljeća u prijevodima: emisija i recepcija. Komparativna povijest hrvatske književnosti, 9. Split, Književni krug, 2007.

Z języka chorwackiego przetłumaczyła Katarzyna Majdzik